

УДК 371.14.07

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Коваленко Є. І.

У статті розкрито сутність поняття педагогічні інновації, проаналізовано використання деяких інноваційних технологій у дошкільній освіті та критерії оцінки педагогічних інновацій, запропоновані сучасними вітчизняними вченими.

Ключові слова: інновації, класифікація інновацій, інноваційна діяльність, критерії оцінювання інноваційної діяльності.

В статье раскрыта сущность понятия педагогические инновации, проанализировано использование некоторых инновационных технологий в дошкольном образовании и критерии оценки педагогических инноваций, предложенные современными отечественными учеными.

Ключевые слова: инновации, классификация инноваций, инновационная деятельность, критерии оценивания инновационной деятельности.

The article reveals the essence of the concept of pedagogical innovations. The author analyzes the application of some innovative technologies in preschool education and criteria of evaluation of pedagogical innovations proposed by contemporary Ukrainian scientists.

Key words: innovations, classification of innovations, innovative activities, criteria of evaluation of innovative activities.

В умовах необхідності зміцнення національної державності, побудованої на засадах демократії і верховенства права, в Україні роль освіти стала визначальною, бо саме вона прокладає шлях до оновлення суспільства, орієнтує молодь на виховання, враховуючи потреби часу. Освіта працює для майбутнього, а отже передбачає розвиток нового типу особистості – людини відповідальної і здатної до прийняття самостійних рішень. Водночас для вирішення цих завдань потрібне оновлення і всієї системи освіти, її інноваційний розвиток.

Поява інноваційних освітніх процесів зумовлюється низкою суперечностей, які мають різне джерело, предметне походження і різну складність. Головна суперечність розвитку системи освіти – невідповідність старих методів навчання, виховання та розвитку дітей новим умовам життя; друга – суперечність між масою нових відомостей і рамками навчально-виховного процесу; третя – суперечність старого і нового (мається на увазі становлення альтернативної освіти, нових типів навчальних закладів). Потреба вихователя в оновленні психолого-педагогічних знань, інтерес до передового педагогічного досвіду, з одного боку, й усталені стандарти змісту, форм і методів освітньо-виховного процесу, з іншого, викликаючи суперечність між можливостями особистості й реальною дійсністю, також живлять педагогічні інновації [13].

Метою даної статті є спроба здійснити аналіз розвитку інноваційних процесів у педагогічній думці України і їх вплив на дошкілля. Враховуючи, що українська педагогіка тривалий час розвивалася в контексті російської чи радянської, ми намагалися виокремити процеси, які безпосередньо стосувалися нашої країни.

В історії розвитку світової педагогічної думки практично все ХХ століття – це інноваційний процес, розпочатий реформаторським рухом кінця ХІХ ст. Саме в той час сформувалися педагогічні течії експериментальної педагогіки, педагогіки прагматизму, педагогіки дії, теорія вільного виховання, теорія трудової школи, вальдорфська педагогіка, педагогіка особистості, педагогіка культури та ін. Всі ці течії об'єднувало прагнення до індивідуалізації навчально-виховного процесу, формування самодостатньої, ініціативної, творчої особистості. Інноваційні процеси охопили й педагогічний простір України.

У розвитку інноваційних процесів у педагогіці України ми виділяємо три основних періоди.

Перший період – це кінець XIX – перша третина XX ст. Діяльність провідних педагогів України того періоду (С. Русової, Я. Чепіги, Т. Лубенця, Н. Лубенець, О. Музиченка, С. Ананьїна, І. Сікорського, С. Сірополка, І. Соколовського, Я. Мамонтова та ін.) свідчить про їх включення в світовий інноваційний процес. У працях цих учених простежується критичне ставлення до традиційної авторитарної педагогіки, висловлюється думка про необхідність індивідуалізації (педоцентризму) навчально-виховного процесу, опори на принципи гуманізації та самодіяльності, що передбачало збудження внутрішніх потенцій і здібностей кожної дитини. 20-ті роки XX ст. в педагогіці України були наповнені пошуком інноваційних форм і методів роботи школи (комплексна система навчання, дальтон-план, бригадно-лабораторний метод). Ці ідеї охопили й дошкільні заклади, які інтенсивно почали розвиватися. Значний інтерес викликали ідеї індивідуалізації, самонавчання і самовиховання М. Монтесорі, педагогіка дії В. Лая, педагогіка центрів інтересів О. Декролі, методу проєктів У. Кілпатрика. Виховна робота в дошкільних закладах будувалася навколо "організуючих моментів", які створювали певне проблемне поле для розвитку дитячої творчості. Проте постановами ЦК ВКП(б) початку 30-х років колишнього Радянського Союзу інноваційні підходи до організації навчально-виховного процесу в закладах освіти було віднесено до реакційних, "методичного прожектерства", що на тривалий час призупинило творчі пошуки педагогів.

Друга хвиля розвитку інновацій у педагогіці України розпочалася творчістю В. О. Сухомлинського та педагогів-новаторів (Асоціації творчих учителів). Обґрунтовані ними ідеї гуманної педагогіки, педагогіки співробітництва починають знаходити свій вияв і в практиці роботи дошкільних закладів, у роботі творчо працюючих вихователів.

Третій етап співпадає з утворенням незалежної суверенної України, з реформуванням усього суспільного життя, трансформаційними змінами в економіці, політиці, соціальній сфері, освіті. Створення єдиного освітнього простору в рамках ЄС, а також Болонський процес сприяли справжньому "вибуху" інноваційних процесів в освіті України. Сьогодні створюються авторські навчально-виховні заклади, навчально-виховні комплекси (від дошкільного закладу до вишу), розробляються варіативні комплексні програми, ініційовані МОН України, та авторські програми навчальних закладів, педагогам надано право вибору методик, засобів організації навчально-виховного процесу з дітьми.

За дослідженнями В. Паламарчук, тенденція розповсюдження інновацій полягає в тому, що освіта, згідно з законами синергетики, "поглинає" інновації, змінюючись лише частково. Тому незворотної дестабілізації деструктивних змін у соціально-педагогічному середовищі не відбувається. Процес виникнення інновацій має спіралевидний характер, і реалізуються вони не завжди, що залежить від багатьох чинників (економічних, соціальних, політичних, психолого-педагогічних та ін.) [13].

Інноваційну діяльність в освіті регламентує низка нормативних актів: Закон України "Про інноваційну діяльність" (2002), "Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності" (2000) та "Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад" (2002).

В Законі України "Про інноваційну діяльність" визначені правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, в тому числі й в освітній галузі.

Інноваційна діяльність у закладах освіти, в тому числі і в дошкільних закладах здійснюється у відповідності з "Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності". В документі зазначено, що інноваційною освітньою діяльністю у системі освіти є діяльність, що спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок. До освітніх інновацій віднесено вперше створені, вдосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що мають істотно поліпшити результати освітньої діяльності. Об'єктами інноваційної освітньої діяльності є: нові знання, інноваційні освітні програми і проєкти, навчальний та виховний процеси, організаційні та адміністративні рішення, а також рішення іншого характеру, що істотно поліпшують якість освіти. Суб'єктами інноваційної освітньої діяльності в дошкільних закладах можуть бути як окремі вихователі, так і в цілому педагогічні колективи та установи й організації, що взаємодіють з дошкільними закладами у наданні освітніх послуг.

Керуючись нормативними документами, що регламентують інноваційну діяльність, сучасні українські вчені розглядають інновацію в освіті як процес створення, поширення і використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому (О. Савченко, Л. Ващенко); як результат (продукт, нові ідеї) творчого пошуку вихователя або колективу, що відкриває принципово нове в науці й практиці (В. Паламарчук); як процес і кінцевий результат інноваційної діяльності (О. Попова); як процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети (Л. Даниленко). Інновації – це актуально значущі й системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти й позитивно впливають на її розвиток (В. Курило) [5–8].

Ми схилиємося до визначення інновації як складного поняття, що включає і ідеї, і процеси, і засоби, і результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи, і забезпечує високу якість освітньої діяльності при оптимальних затратах сил і часу педагогів (вихователів) і вихованців.

Отже, педагогічні інновації – це новостворені, застосовані чи вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція, послуги, рішення, що істотно поліпшують структуру та якість навчально-виховного процесу.

Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють необхідність їх класифікації. На сьогодні немає єдиного підходу до цього питання [5; 13]. Найдосконалішою серед багатьох ми вважаємо класифікацію, за якою педагогічні інновації згруповано за різноманітними системними та інструментально значущими ознаками. Так, Л. Даниленко пропонує класифікувати інновації за напрямками та складовими освітнього процесу (навчання, виховання, управління). Вона поділяє інновації на масштабні – у меті, завданнях, змісті, структурі і результатах та локальні – у формах, методах і засобах освітнього процесу [11].

Освітні інновації, що здійснюються на сучасному етапі розвитку в українській системі дошкільної освіти ми класифікуємо за складовими освітнього процесу, зокрема: за змістом навчально-виховного процесу; формах, методах і технологіях виховання і навчання дошкільнят; змістом, структурою, формах і методах управління закладом освіти; за організаційною структурою навчального закладу, а саме:

- у змісті навчально-виховного процесу дошкільних закладів інноваційними є введення Базового компоненту дошкільної освіти та Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі", створення авторських парціальних програм ("Дитина", "Українське дошкілля"), а також доопрацювання і перевидання варіативних комплексних програм, посібників тощо;

- у формах, методах і технологіях виховання та навчання дошкільнят – технології інформаційного навчання (використання ІКТ у роботі з дітьми, батьками, в самоорганізації власної педагогічної діяльності): технології діалогового навчання; технології ігрового навчання і виховання; технології проблемного навчання ("Дитяче дослідження як метод навчання старших дошкільників"), технології проектного навчання; здоров'язбережувальні технології (виховання валеологічної культури та культури здоров'я дошкільників); технологія ТРВЗ (розвиток творчих здібностей); технології створення предметно-розвивального середовища; технології організації самостійної діяльності дітей; гуртки і конкурси, екскурсії; технології інтегрованого навчання і виховання; технології особистісно орієнтованого навчання і виховання, гуманна педагогіка Ш. Амонашвілі, технології раннього розвитку дитини та ін. Характер ретровведень мають такі інновації, як "технологія саморозвитку (самонавчання і самовиховання) М. Монтессорі", Вадьдорфська педагогіка, використання спадщини В. Сухомлинського ("Проектування, розвиток і самореалізація особистості"), С. Русової ("Український дитячий садок"; "Світ малого українця" та ін.;

- у змісті, формах і методах управління закладом освіти – запровадження модернізованих управлінських функцій керівника опрацьованих Л. Даниленко, таких як прогностична, політико-дипломатична, менеджерська, представницька, консультативна; громадсько-державних форм управління; моніторингу; економічних методів управління тощо;

- в організаційній структурі закладів освіти – створення варіативних організаційних освітніх структур, як-от: школа-дитячий садок, дитячий садок-школа-позашкільні навчальні заклади, дитячий садок-школа-виш, Центр розвитку

дитини, сімейний дошкільний заклад, освітній центр Софії Русової, освітній центр В. Сухомлинського, Вальдорфський дитячий садок тощо.

Сьогодні настав час критичного всебічного аналізу щодо використання інновацій у дошкільній освіті. Не можна не погодитися з думкою В. Кузьменка стосовно того, що в роботі окремих педагогів є певні крайнощі: захоплення створенням гнучкого режиму призводить до безладдя в житті дитини; індивідуалізацією навчально-виховного процесу перекреслюються можливості і значення фронтальних занять; гурткова робота заступає собою нормативний навчально-виховний процес; педагоги замість щоденного спостереження за діяльністю і поведінкою своїх вихованців переходять на їх тестування; народознавство змішується з релігієзнавством тощо [14]. Спостерігається й декларування інноваційних процесів, зокрема гуманізації, індивідуалізації, особистісно орієнтованого підходу та ін. А суттєво ж, подеколи нічого й не міняється, оскільки тому дійсно реальному, глибокому впровадженню інновацій часто-густо заважають, з одного боку, об'єктивні обставини (зокрема, перевантажені групи, сучасні умови існування дошкільних закладів), а з іншого і суб'єктивні (недостатній освітній, культурний, особистісний рівень педагогів, відсутність мотивації, готовності до інноваційної діяльності).

Творчий пошук, впровадження інновацій не може бути й самодіяльністю педагогів, яка призводить до порушення нормального розвитку дитини. Будь-яка інновація має бути спрямована передусім лише на позитивний результат. У педагогіці, як і в медицині діє принцип: "Не нашкодь!". Тому інноваційні процеси в освіті, в тому числі і дошкільній, вимагають теоретичного осмислення й обґрунтування, наукової експертизи з тим, щоб обмежити їх стихійність і навчитися ефективно управляти ними. Під експертизою психолого-педагогічних інновацій учені розуміють проведення таких операцій і дій як оцінювання інновацій; діагностика результатів їх здійснення; прогнозування їх життєздатності та конкурентоспроможності [16].

На нашу думку, заслуговують на увагу критерії оцінки педагогічних інновацій, запропоновані сучасними вітчизняними дитячими психологами та, зокрема, Т. Піроженко, які можуть бути застосовані й до інновацій у діяльності дошкільних начальних закладів. Це:

1. Опора на певну концепцію (постановка певної мети й органічний зв'язок зі змістом освіти). Будь-яка інновація має осмислюватись з позицій якісних змін, передбачати чітку відповідь на запитання: "Поліпшенню чого конкретно сприяють пропонувані зміни?"

2. Визначення місця інноваційної технології в ряді інших за загальною класифікацією, спроектувавши тим самим очікуваний результат.

3. Визначення рівня інновацій (зовсім нові, досі невідомі; розгорнуті або переоформлені ідеї та дії, які набувають актуальності в певному середовищі, в певний час; педагогічні ідеї, що існували раніше, але оновлені у зв'язку зі зміною умов та завдань сучасного життя).

4. Визначення доцільності інновації. Інновацію можна вважати доцільною, якщо пріоритетною, ключовою ідеєю в ній є розвиток дитини. Всі інші мотиви, як-от: соціальне замовлення, вимоги навчального закладу, традиції сім'ї та суспільства, догми педагогіки, віяння моди тощо слід визнати зовнішніми, другорядними. Причому під розвитком слід розуміти не просто зміни або ускладнення знань, умінь, навичок, а появу у дитини здатності до самореалізації.

5. Призначення (місія) інновацій – забезпечення наступності та змін у соціокультурному процесі життя всіх його учасників (вихованців, батьків, педагогів).

6. Характер інновацій – продуктивний, творчий.

7. Зміст навчання – гуманізований, структурований за освітніми галузями. Інтегрований за новими і традиційними навчальними програмами.

8. Організація навчання – технології, орієнтовані на різнобічну і творчу реалізацію потенціалу особистості [16–18].

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях, основою яких є інноваційні педагогічні технології. Складність, багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає.

Отже, інноваційна діяльність у роботі ДНЗ – вимога часу, яка спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів сучасним вимогам суспільства.

Література

1. Оцінювання і відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект : наук.-метод. посібник / за ред. Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 2001. – 185 с.
2. Низковська О. Нормативні засади діяльності експериментальних дошкільних навчальних закладів / О. Низковська // Дитячий садок. – 2009. – № 29–31 (509–511). – С. 33–35.
3. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : монографія / Л. М. Ващенко. – К. : Тираж, 2005. – 380 с.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1975. – 775 с.
5. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / за ред. Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук ; упор. Г. М. Перевознікова. – К. : Логос, 2004. – 220 с.
6. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні в ХХ ст. / О. В. Попова. – Харків : ОВС, 2001. – 256 с.
7. Інноваційні педагогічні технології : словник довідник / автор-упор. І. М. Дичківська. – Рівне : РДГУ, 2003. – 43 с.
8. Курило В. С. Інноваційні процеси в освітніх системах / В. С. Курило. – Вісник Луганського державного педагогічного університету. – 2000.
9. Бурова А. Педагогічні інновації в дошкільній освіті / А. Бурова // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 5–6.
10. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12. – С. 2–4.
11. Даниленко Л. Основні проблеми освітньої інноватики в сучасній теорії і практиці / Л. Даниленко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. – К. : Логос, 2000. – Вип. 3. – С. 6–11.
12. Сластєнін В. А. Педагогика : инновационная деятельность / В. А. Сластєнін, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
13. Паламарчук В. Ф. Системний підхід до впровадження педагогічних ідей у практику роботи школи / В. Ф. Паламарчук // Радянська школа. – 1987. – № 12. – С. 16–20.
14. Педагогічні новації в роботі дошкільних закладів / упор. В. Кузьменко. – К. : Навчальні посібники, 1999. – 44 с.
15. Юсуфбекова Н. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Юсуфбекова. – М., 1991. – 41 с.
16. Даниленко Л. І. Експертиза інноваційних освітніх проектів та технологія їх здійснення / Л. І. Даниленко, В. І. Довбищенко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. / за ред. Л. І. Даниленко. – К. : Логос, 2001. – Вип. 4. – С. 12–18.
17. Реалізація інноваційної практики в дошкільному навчальному закладі: психологічний аспект / за заг. ред. С. Д. Максименка, С. Є. Кулачківської. – Запоріжжя : ЛІПС, 2004. – 128 с.
18. Піроженко Т. Педагогічні інновації: критерії оцінки / Т. Піроженко // Дошкільне виховання. – 2000. – № 8. – С. 3–4.